

Статья посвящена историко-философскому анализу роли личности в истории на основе исследования взглядов и деятельности Бориса Гринченко. Автором предпринята попытка проследить влияние конкретных персоналий на развитие общественно-политической и культурной жизни Украины второй половины XIX — начала XX в. сквозь призму представлений Бориса Дмитриевича о роли Тараса Шевченко в истории. Выявлены общие черты с соответствующими европейскими исследованиями.

Ключевые слова: история, личность, философия истории.

Article is devoted to the historical and philosophical analysis of the role of a personality in history based on the opinions and research by Boris Grinchenko. The author make an attempt to trace the influence of specific personalities on the development of socio-political and cultural life in the second half of XIX — beginning of XX century through the prism of Borys Grinchenko's ideas about the role of Taras Shevchenko in history. It is identified similarities with appropriate European research.

Key words: history, personality, philosophy of history.

Дударець Ю.В., магістрант спеціальності «Педагогіка вищої школи»
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ Б.Д. ГРІНЧЕНКА

Стаття присвячена дослідженню морально-ціннісних аспектів педагогічної спадщини Б.Д. Грінченка та їх впровадженню у зміст підготовки фахівців педагогічного напрямку.

Ключові слова: аксіологія, моральні цінності, моральна досконалість особистості, моральна відповідальність, гуманізм, патріотизм.

Однією з умов розвитку незалежної держави є виховання всебічно розвиненої, цілісної особистості, якій властиві наслідування та збагачення духовної культури і скарбів власного народу.

Формування у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, поваги до культури свого народу, бажання працювати задля розквіту країни, які обстоював Б.Д. Грінченко, є основними пріоритетними напрямками державної виховної стратегії України. Підтвердженням цього є ідеї, закладені в Концепції національного виховання. Б.Д. Грінченко був переконаний, що патріотизм, володіння

рідною мовою визначають національну належність людини, яка повинна прагнути до моральних висот, духовного зростання, збагачуючи своїми діями вітчизняну культуру.

Сучасна молодь, втрачає життєві орієнтири, не відчуває твердого ґрунту при формуванні життєвої позиції, плутається в загальнолюдських цінностях. Тому, на наш погляд, одним із головних орієнтирів у вихованні сьогодні можуть стати оповідання про дітей та педагогічні погляди Б. Грінченка.

У ході історіографічного пошуку з'ясовано, науковцями глибоко досліджувались багатоаспектні питання творчої спадщини Б. Грінченка, а саме: його педагогічні ідеї (М. Веркалець, В. Дурдуківський, С. Єфремов, А. Животенко-Піанків); життєвий шлях та бібліографічні нариси (Ю. Єненко, А. Погрібний); суспільно-політичне життя (В. Борисенко, Б. Пастух, Л. Сахно, В. Чорновол, В. Шаян); літературна спадщина (Г. Грищенко, Ю. Єненко, Є. Єфремов, В. Погребенник); лінгвістичні засади опрацювання текстів (В. Задорожний, М. Кравченко).

Однак проведений аналіз численних наукових праць дає змогу зробити висновок про те, що на сьогодні в педагогічній науці не розкрито аксіологічних аспектів педагогічної спадщини Б.Д. Грінченка.

Отже, вибір теми дослідження зумовлений її актуальністю, теоретичною та практичною значущістю, а також недостатнім рівнем висвітлення даної проблеми.

Мета дослідження — теоретичний аналіз аксіологічних аспектів спадщини Б.Д. Грінченка та їх впровадження у зміст підготовки сучасних педагогів.

Мета дослідження зумовила постановку таких **завдань**:

- розкрити сутнісні характеристики поняття «аксіологія»;
- охарактеризувати аксіологічні аспекти спадщини Б.Д. Грінченка.

Аксіологія — це філософське вчення про цінність. Аксіологічний підхід до вивчення педагогічних явищ і процесів визначає сутність професійно-педагогічної освіти. Аналізуючи розвиток етико-педагогічних ідей у становленні професійної освіти часів Середньовіччя й епохи Відродження, І. Цебрій зазначає, що уже в ті часи на перший план висувалася особистість викладача, який повинен вирізнятися не тільки особливим розумом, а й високою моральністю, а також його відносини зі студентами, що склалися на засадах взаємоповаги та взаємодовіри [8, 72–76].

Людські аксіологічні виміри Б.Д. Грінченко співвідносить із статтю вчителя — яскравого представника української інтелігенції [1, 108]. Аналіз аксіологічних вимірів, здійснений педагогом, торкається

таких понять і категорій, як совість, свобода, відповідальність, гідність, віра та ін. Своїми науково-педагогічними ідеями вчений заклав базові засади розвитку педагогіки майбутнього, її аксіологічні основи. У процесі аналізу спадщини Б.Д. Грінченка яскраво проглядається стрижнева її ідея — діалектика національного та загальнолюдського, моральна досконалість особистості, гармонія її взаємин з іншими людьми [1, 126].

Основою педагогічних переконань Б.Д. Грінченка були народні знання і його багатий педагогічний досвід. Це надихало вченого, зорієнтувало на пропаганду у своїй творчості ідей виховання дітей в українській родині, молодого покоління в любові до Батьківщини, матері, батька, дідуся та бабусі, рідних, а також поваги до старших, чуйності, готовності надати людині допомогу, милосердя, гуманності, дбайливого ставлення до природи, скромності, працьовитості, совісті, доброти, обов'язку і відповідальності. Це все вчений розумів як ідеальні чесноти українського народу.

У реалізації мети морального виховання основна роль відводиться особистості вчителя. Б.Д. Грінченко вважав, що створення національної школи неможливе без активної самовідданої праці української інтелігенції. «Ніякому народу не можна жити без інтелігенції. Бо інтелігенція показує звичайно народові добрий шлях, куди йому треба йти та що робити. Інтелігенція дбає про науку, просвіту, вияснює народкові його права, показує шлях, способи, щоб дійти до кращого ладу, — одне слово, поведе народ вперед» [5, 322].

«Інтелігенція, — на думку Б. Грінченка, — повинна стати організатором і об'єднуючим началом в боротьбі за культуру і освіту, повинна роз'яснювати народу трагедію денационалізації, передавати нащадкам національний культурно-історичний досвід. Йому було боляче бачити втрату національних ознак значною частиною цієї інтелігенції, особливо тією, яка опікується освітою для народу» [5, 326].

Б.Д. Грінченко був впевнений, що людина покликана творити добро, а тому завданням педагога є створення необхідних умов для такого духовного самовизначення людини.

Педагог вважав, що саме на особі вчителя ґрунтується весь процес навчання і виховання. Вища мета виховання, на думку педагога, полягає у вдосконаленні людини, формуванні добродісного морального характеру, прищепленні високих ідеалів та життєвих реалій. Критерієм же обраних виховних принципів стане людина розумна, моральна, діяльна і творча [6, 48].

Творчо опрацювавши й узагальнивши вітчизняний і зарубіжний досвід виховання й освіти, письменник перш за все засвоїв народну основу

педагогічних систем, що полягає в урахуванні мови, культури, характеру, побуту, історії, звичаїв та обрядів конкретної національності.

Великого значення надавав педагог злагожденості всіх сторін виховання. Особливо помітно це на прикладі його розуміння взаємовпливу морального та естетичного виховання. Метою морального виховання він вважав розвиток людяності. Відокремлюючи ідею добра і любов до добра, вчений наполягав, що розуміння морального вчинку та прагнення робити добро повинні проявлятися в особистому ставленні до ідей, фактів, понять. Б.Д. Грінченко описував, відтворював, розглядав, аналізував, закликав до гуманних «людиноцентристських» перетворень в Україні.

На думку Б.Д. Грінченка, особливого значення набуває моральна відповідальність людини, яка полягає в усвідомленні особистістю моральної потреби до виконання соціальних норм. Підтверджуючи цю ідею, педагог у творі «Сонячний промінь» порушує питання чесності, благородства, поваги до людської особистості. Головний герой — учитель Марко Кравченко — займає високоморальну позицію, облишає викладання в гімназії через постійні доноси, підозри, докори, приниження, які суперечать педагогічній моралі вчителя, його професійним ідеалам. На прикладі вчинку Марка Кравченка Б.Д. Грінченко яскраво демонструє моральний вибір героя, який не може змиритися з ганебною моральною атмосферою навчального закладу, де він працював. Учитель робить свій моральний вибір та йде з навчального закладу [2].

Б. Грінченко категорично заперечує покарання в школі, розробляє методи, які ведуть до розвитку самоініціативи учнів, розвивають у дітей здібність самостійно мислити, обстоює думку про збереження, демократизацію та гуманізацію стосунків учителя з учнями.

Проблема виховання нової людини, особливо злободенна в українській літературі кінця ХІХ — початку ХХ ст., значною мірою зумовила звернення письменника до художнього опрацювання дитячої тематики. Глибоке розуміння психології дитини дало змогу письменникові показати у своїх творах цікавий поетичний, духовний світ юної особистості і ті обставини, в яких ця особистість формувалася.

Тонко розкриваючи «діалектику душі» школярів, Б. Грінченко постійно наголошував на чистоті їхніх помислів, на природності та безпосередності їхньої поведінки. Саме сьогодні, коли розробляється й вдосконалюється система освіти в Україні, необхідне творче залучення педагогічного досвіду Бориса Грінченка.

У центрі уваги оповідання «Украла» (1891) — образ учениці Олександри, дівчинки несміливої, завжди приниженої. Художній твір бук-

вально першою фразою вводить читача у суть конфлікту, який стався. Тільки вчитель зайшов до класу, як школярі оточили його, стали про щось голосно і сердито розповідати. Виявилось, що Олександра украли в іншої учениці шматок хліба, і за це її засуджували. Однак під впливом учителя школярі змінюють своє ставлення до однокласниці, адже на такий вчинок її штовхнув голод. Учитель намагається пробудити в своїх учнів милосердя, вміння не робити поспішних висновків, відчувається, що його поведження було завжди виваженим, гуманним, і тому йому вірять.

В оповіданні «Дзвоник» (1897) розповідається про семирічну сільську дівчину Наталю, яка опинилася в сирітському притулку губернського міста. Вся увага письменника й педагога зосереджена на дослідженні моральних страждань дитини. Наталі нелегко жилося вдома, особливо після того, як не стало матері. Тепер, на перший погляд, усе змінилось на краще: вона годувана й одягнена, спить у чистому, теплому ліжку, і все ж дитині в притулку невимовно тяжко, бо відчуває себе самотньою, чужою, відірваною від звичайного сільського побуту, а ще, чи не найголовніше, глузування однолітків травмують її психіку. Тому Наталю мучив сором, пригнічувало вороже ставлення інших, на яке не звертали уваги педагога. А ще шкільний дзвоник, уособлення суворої регламентації, стає тягарем для самотньої дитини. В оповіданні передано страхітливий внутрішній стан дівчинки. Наталя переконується, що їй не вирватися з бездумної неволі притулку, який в її уяві все частіше асоціюється з тюрмою. І її звертання до начальниці: «Олександрє Петрівно, дозвольте мені втопитися в дворі в колодязі», — з надзвичайною силою художньої правдивості розкриває душевну трагедію дитини, має пряме педагогічне спрямування. Причиною трагізму маленької дівчинки є жорстка антигуманна система виховання, усталена в дитячому будинку, повна байдужість до духовного світу вихованки, ігнорування індивідуального підходу до її особистості.

З наведених прикладів ми бачимо, що педагогічні ідеї письменника тісно переплітаються з основними законами сучасної педагогічної науки. Він зробив великий внесок не тільки в літературу, а й у систему освіти та процес виховання.

З оповідань і повістей Б.Д. Грінченка ми можемо узагальнити його ідеал вчителя — національно свідомий, професійний, високоосвічений та високоморальний, принциповий, чесний, небайдужий, відповідальний, а також благородний трудівник в ім'я освіти.

Як зазначає Б.Д. Грінченко, місія вчителя передовсім морально-ідейна: «наводити на розум», бути завжди прикладом, дбати про мо-

ральний вплив; необхідно, щоб особа вчителя випромінювала правду і любов. Головне завдання педагога — формувати розвинену людину з широкою світоглядною позицією, високорозвинутою моральною культурою та національною свідомістю. Педагог виступав провідником моральних цінностей. Творення добра на засадах сердечності, чуйності, добровільності й дієвості є моральним обов'язком педагога. Вчений-педагог прагнув привести ціннісні основи школи у відповідність із загальнолюдськими, поширити гуманістичні цінності та формувати їх у підростаючого покоління засобами освіти.

Отже, здійснивши аналіз аксіологічних вимірів Б.Д. Грінченка, ми дійшли висновку про те, що своїми науково-педагогічними ідеями вчений заклав моральні основи розвитку педагога та дослідив категорії педагогічної етики. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні етико-педагогічних ідей спадщини Б.Д. Грінченка та впровадженні їх у зміст підготовки майбутнього педагога.

ДЖЕРЕЛА

1. «Мрії, вистраждані життям...»: до 145-ї річниці з дня народження Б.Д. Грінченка : [кол. моногр.] : у 2 ч. / В.О. Огнев'юк, Н.П. Гупан, Н.П. Дічек [та ін.]. — К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2009. — Ч. 1. — 206 с.
2. Грінченко Б.Д. Твори : у 2 т. / Б.Д. Грінченко. — К. : Вид-во АН УРСР, 1963. — Т. 2. — 590 с.
3. Грінченко Б.Д. Твори : у 2 т. / Б.Д. Грінченко. — К. : Вид-во АН УРСР, 1963. — Т. 1. — 602 с.
4. Грінченко Б.Д. Тяжким шляхом (Про українську пресу) / Б.Д. Грінченко. — К., 1912. — 74 с.
5. Грінченко Б.Д. Яка тепер народна школа на Україні / Б.Д. Грінченко // Жите і слово. — 1896. — Кн. V. — С. 322–334.
6. Грінченко Б.Д. Якої нам треба школи / Б.Д. Грінченко // Укр. мова і література в шк. — 1993. — № 9. — С. 44–48.
7. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. / Л.Л. Хоружа. — К. : Академвидав, 2012. — 208 с.
8. Цебрій І. Етико-педагогічні ідеї у становленні професійної початкової та вищої освіти часів Середньовіччя і епохи Відродження / І. Цебрій // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. — 2003. — Вип. 3–4. — С. 72–76.

Статья посвящена исследованию морально-ценностных аспектов педагогического наследия Б.Д. Гринченко и их внедрению в содержание подготовки специалистов педагогического направления.

Ключевые слова: аксиология, моральные ценности, нравственное совершенство личности, моральная ответственность, гуманизм, патриотизм.

The article is devoted to the research of moral and value aspects of Borys Grinchenko's pedagogical heritage, and their introduction to the content of teachers' training.

Key words: axiology, moral values, moral perfection of personality, moral responsibility, humanism, patriotism.

Зяць Л.І., викладач кафедри англійської мови

Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІДЕРЛАНДІВ

Стаття присвячена характеристиці основних напрямів діяльності університетів у Нідерландах. На основі аналізу нормативних документів та довідкової бази європейських освітніх організацій автор визначає місце та значення університетської освіти у системі вищих навчальних закладів, розкриває основні завдання та напрями діяльності університетів Нідерландів.

Ключові слова: університетська освіта Нідерландів, заклади вищої професійної освіти Нідерландів, закон про вищу освіту та наукові дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основним завданням галузі національної вищої школи на початку третього тисячоліття є її модернізація з урахуванням основних тенденцій розвитку вищої освіти в умовах формування єдиного європейського простору. Ключовою ланкою системи вищої освіти виступає саме університетська освіта, яка, за висловом В.Г. Кременя, забезпечує майбуття шляхом формування нового покоління професіоналів, виробляє високоякісний людський (освіта, здоров'я) та соціальний (культура, загальні цінності, розвинене громадянське суспільство) капітал [1, 17]. Як зазначає український дослідник університетської освіти О.П. Мещанінов, «дослідження проблеми розвитку університетської системи освіти в сучасних умовах має пріоритетне значення і стосується фундаментальних основ у забезпеченні розвитку соціально-економічної системи суспільства» [2, 5]. Подальший розвиток сучасної університетської освіти нашої країни повинен спрямовуватись на подолання замкненості та піднесення її у багатьох аспектах до рівня стандартів розвинених країн світу. Ефек-